

RİZE’NİN BİLİNMEYEN ŞAİRLERİ: SEYYİD, ZİHNÎ VE ‘ABDÎ*

Hasan ŞENER¹, Kübra AKATAY²

Geliş: 13.09.2021 / Kabul: 06.10.2021

DOI: 10.29029/busbed.995029

Öz

Tezkireler, klasik edebiyatımızda şairlerin hayatları, edebî kişilikleri ve eserlerine dair bilgileri ihtiva eden biyografik kaynakların başında gelmektedir. Bu tarz kaynak nitelikli eserler, edebiyat tarihimiz içinde önemli bir yer teşkil etmekle birlikte tezkirelerde adı geçmeyen bazı şairlerin gün yüzüne çıkarılması noktasında şiir mecmuaları edebiyat bilimi araştırmalarına kaynaklık etmektedir.

Bu çalışmada, mecmuaların biyografi çalışmalarına yaptığı katkılardan bahsedildikten sonra Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 54 numarada kayıtlı bir şiir mecmuasında, Rizevî (Rizeli) olarak kaydedilen ve tezkirelerde hayatları hakkında hiçbir bilginin bulunmadığı üç şairin (Seyyid, Zihnî, ‘Abdî) şiirleri şekil ve muhteva açısından incelenmiştir. Mecmuada her üç şairimize ait birer gazel tespit edilmiştir. Aynı aruz kalıbıyla yazılan her üç gazelde de kaftiye genellikle Arapça ve Farsça kelimelerden redifler ise Türkçe ek ya da kelimelerden oluşmuştur. Gazellerde Seyyid, şahsi his ve heyecanlarını; Zihnî ilâhî aşkı; Abdî ise sevgilinin güzellik unsurlarını işlemiştir. Bu çalışmayla tezkirelerde biyografilerine rastlanmayan üç şair edebiyat dünyasına tanıtılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rize, Seyyid, Zihnî, ‘Abdî, mecmua.

*Bu çalışma; Kübra AKATAY’ın 2017 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde hazırlamış olduğu “Milli Kütüphanede 06 Mil Yz A 54 Numarada Kayıtlı Bir Şiir Mecmuası: Mecmû’a-i Eş’âr ve Fevâ’id (İnceleme- Metin)”, adlı yüksek lisans tezinden üretilmiş olup daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamıştır.

¹ Prof. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, senerhasan@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5825-8034>

² Arş. Gör. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, kubraakatay@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3566-8310>

UNKNOWN POETS OF RIZE: SEYYİD, ZİHNÎ AND 'ABDÎ

Abstract

Tezkires are one of the biographical sources that contain information about the lives, literary personalities and works of poets in Turkish classical literature. Although these kinds of sources constitute an important place in Turkish literary history, at the point of unearthing some poets who are not mentioned in the Tezkires, the majmuas (poetry journals) are sources for research in literary science.

This study deals with the contributions of journals to biography studies. It also analyses the poems of three poets (Sayyid, Zihnî, 'Abdî) who were recorded as Rizevi in a poetry journal registered at the National Library 06 Mil Yz A 54 and for whom there is no information about their lives in the biographies, in terms of form and content. A ghazal belonging to each of the three poets has been identified in the journal. In all three ghazals written in the same Aruz pattern, the rhyme is generally composed of Arabic and Persian words, and the Redifs are composed of Turkish affixes or words. In ghazals, Sayyid expresses his personal feelings and excitement; Zihnî describes divine love; Abdi, on the other hand, deals with the beauty elements of the beloved. This study tries to introduce three poets whose biographies are not found in biographies to the world of literature.

Keywords: Rize, Seyyid, Zihnî, 'Abdî, majmua/journal.

Giriş

Klasik Türk edebiyatı sahasında tarihî süreç içinde binlerce şair yetişmiştir. Bu şairlerin büyük bir çoğunluğu isimleri ve eserleriyle günümüze kadar varlığını sürdürmüşken bir kısmı henüz edebiyat tarihlerine girme şansına erişememiştir. Şairlerin hayatlarına, edebî şahsiyetlerine ve eserlerine dair bilgileri ihtiva eden en önemli kaynakların başında gelen tezkirelerin, edebiyat tarihindeki rolü yadsınamaz. Ancak tezkireler, çoğu zaman dönemin meşhur şairleri üzerinde durduğu için bu tarz eserlerde ismi zikredilmeyen şairlerin bilgisine ancak antolojik özellik arz eden mecmualardan hareketle ulaşılmaktadır.

Mecmualar genelde biyografik eserlerde olduğu gibi doğrudan doğruya şairler hakkında bilgi vermemektedir. Bununla birlikte tezkirelerde adına rastlanılmayan kimi şairlere ve onların şiirlerine dair az da olsa bilgi ihtiva etmesi bakımından edebiyat tarihine kaynaklık etmektedir. Kimi şair ve eserler

hakkında yegâne kaynak durumunda olan mecmualar; şairlerin hayatları, eserleri, edebî çevreleri, diğer şairler ile olan münasebetlerine dair bilgi ve belgeleri bünyesinde barındırdığı için tezkirelere ışık tutmaktadır (Aydemir, 2010: 99). Bilhassa Edirneli Nazmî'nin *Mecmû'atü'n-Nezâ'ir*'i, Pervâne Bey'in Mecmuası, Abdullah Cevdet'in *Nevâdirü'l-Âsâr*'ı, Hisâlî'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'i antoloji niteliğinde kaleme alınan tezkireler kadar biyografik bilgiye yer veren önemli mecmua eserleri arasında zikredilebilir (Gürbüz, 2010: 317).

Klasik Türk edebiyatında ortak mahlas kullanımı araştırmacıların karşılaştığı en önemli sorunlardan biridir. Mecmuaların, biyografik eserlere yaptığı katkılardan biri de aynı mahlası kullanan şairlerin ayırımına dair ipuçları vermesidir. Bazı mecmua metinlerinde geçen başlıklar, şairler hakkında yeni bulgulara ulaşma noktasında araştırmacılara kolaylık sağlamaktadır. Kimi mecmualarda şairin sadece mahlası belirtilirken, kiminde ise şairin mahlasının yanı sıra ayırt edici özelliklerine de yer verilir (Köksal, 2010: 453). Aynı mahlası kullanan şairlerin şiirlerinin karışmaması için mecmualarda; şairin ismine, lakabına, mesleğine, yaşadığı yere, milliyetine dair bilgilere de yer verilmiştir (Gürbüz, 2010: 317).

Rize'nin Bilinmeyen Üç Şairi: Seyyid, Zihni ve 'Abdi

Rize, tarih boyunca sırasıyla Urartu, Saka, Roma, Selçuklu ve Osmanlı gibi pek çok devletin hâkimiyeti altına girmiştir (Rize Valiliği, 2013). Tarihî seyri içinde birçok medeniyete ev sahipliği yapan Rize, bu medeniyetlerin her birinden edindiği kültürel mirası asırlarca nesilden nesile aktararak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Bu tarihî, kültürel ve edebî ürünlerin en büyük aktarıcısı olarak hiç şüphesiz ki şairler ve âlimler en önde gelenler arasında yer alır.

Rize ve çevresi yetiştirdiği âlim ve şairler ile dikkati çekmektedir. Şeyh Osman Efendi, Şeyh Ahmed Hamdi Efendi, Derviş Baba, Şeyh Hacı Abdullah Efendi, Şeyh Osman Niyazi Efendi gibi âlimler; gerek olağanüstü menkıbeleri, gerek yazmış oldukları eserlerle ve gerekse nasihatleriyle dinî-tasavvufî hayatın tohumlarını ekerek Rize ve çevresini irşad etmişlerdir (Güvelioğlu, 2006: 216). Bu âlim şahsiyetlerin yanı sıra Osmanlı dönemi şairlerinden Hafız Yusuf Efendi, *Kulak Küpesi* adını verdiği ahlakî nitelikli öğüt kitabı ile şair Şakir Âgahî Efendi, *Kalkandere Medresesi Kitabesi* olarak yazdığı şiiri ile geçmişle günümüz arasında kültürel bir bağ kurulmasını sağlamışlardır (Ak, 1997: 6).

Rize'de yetişip eserleriyle günümüze kadar varlığını sürdüren bu şahsiyetlerin yanı sıra kaynaklarda gün yüzüne çıkmayı bekleyen birçok âlim ve

şair vardır. Araştırmamıza kaynak teşkil eden 06 Mil Yz A 54 numaralı şiir mecmuasında; biyografileri hakkında tezkireler, nazire mecmuaları ve Rize tarihlerinde hiçbir bilgi bulunmayan ve mecmuada *Rîzevî* (*Rizeli*) olarak kaydedilen üç şair (*Seyyid*, *Zihnî*, *'Abdî*) tespit edilmiştir. Çalışmada, *Rîzevî* (*Rizeli*) olarak kaydedilen bu üç şairin (*Seyyid*, *Zihnî*, *'Abdî*) şiirleri şekil ve muhteva açısından analiz edilerek bahsedilen üç şair hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

1. Seyyid/Seyyidî 'Alî ve Gazeli

Mecmuada, *Rîzevî* (*Rizeli*) olarak kaydedilen ilk şiir *Seyyid* mahlaslı şaire aittir. Mecmuanın 9b varlığında “*Seyyidî 'Alî Ağa er-Rîzevî*” başlığı ile kaydedilen şiirde, müstensih/mürettib şiirin başlığında şairin adını “*Seyyidî 'Alî*” olarak zikreder. 6 beyitten müteşekkil gazelin son beytinde şairin mahlası “*Seyyid*” olarak geçmektedir. Mecmuanın 18. yüzyıl ortalarında tertip edildiği düşünülerek bu tarihten önce kaleme alınan biyografik eserler taranmış, *Rîzevî* olarak kaydedilen ve “*Seyyid/ Seyyidî, Seyyidî 'Alî*” ismi/mahlası ile zikredilen hiçbir şaire rastlanmamıştır. Nazire mecmualarında yapılan taramada ise Edirneli Nazmî'nin *Mecmû'atü'n-Nezâ'ir*'inde ve Pervâne Bey Mecmûası'nda, “*Seyyid*” mahlası ile şiir yazan bir şairin şiirine yer verilmiştir. (Köksal, 2013). Ancak bahsedilen mecmualarda, yer alan şairin çalışmamıza konu olan *Seyyid* mahlaslı şair olup olmadığını tespit etmek güçtür. *Seyyid* hakkında bir değerlendirme yapmak ancak onun gazelini incelemek ile mümkün olacaktır.

Seyyidî 'Alî Ağa er-Rîzevî

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1 Ey gönül çarhuñ elinden dād ü feryāduñ mı var

Rüz [u] şeb zâr itme kâruñ yoħsa mu'tāduñ mı var

2 Āh u efgān eyleyüp feryād idersin her zamān

Bir sitemger zulmi çok bir şāh-ı bî-dāduñ mı var

3 Murğ-ı dil ser-pençe-i şeh-bāze düşdi yok ħalāş

Bî-'abeş efgān idersin andan āzāduñ mı var

4 Bezm-i 'aşk içre mücerred bir ħalendersin hele

Bir gedā-yı bî-nevāsın yā senüñ zāduñ mı var

5 Her zamân bir tarz-ı nevle yine bir garrâ gazel

Durmadan peydâ idersin dürlü icâduñ mı var

6 Ehl-i ‘aşk içinde ger ‘aşık şayulmazsan ne gam

Defter-i ‘uşşâk içinde **Seyyidâ** aduñ mı var

1.1. Şekil Özellikleri

Çalışmaya kaynaklık eden mecmuanın³ 9b varağında yer alan ve “*Seyyidî ‘Alî Ağa er-Rizevî*” başlığı ile kaydedilen şiir, 6 beyitten müteşekkil olup gazel nazım şekli ile yazılmıştır. Aruzun Remel bahrinin en çok tercih edilen kalıplarından biri olan *fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün* kalıbı ile yazılan gazel, aruz unsurları açısından incelendiğinde çok fazla kusur göze çarpmamaktadır. Gazelde vezin gereği; üçü izafet kesresinde olmak üzere 10 yerde imâle (*ser-pençe-i, düşdi, içre, gedâ-yı nevle, yine, içinde, defter-i, içinde, adun*), 1 yerde de vasl/ulama (*andan âzâdun*) yapılmıştır. Yapılan bu imâle ve vasl/ulamalar, herhangi bir vezin kusuru oluşturmamakta, bilakis çoğu yerde bir ahenk zenginliği katmaktadır.

Seyyid’in gazelinde, kafiye kelimelerin 3’ü Arapça (*mu’tâd, zâd, icâd*), 3’ü Farsça (*feryâd, bî-dâd, âzâd*) ve 1’i Türkçe (*ad*) olup kafiye sağlayan kelimelerin yedisi de isim soyludur. Şair, şiirini mürdef kafiye çeşidi ile yazmıştır. “... *feryâd/ ... mu’tâd*”

Şiirde redif ise Arapça ve Farsça kelimelere gelen Türkçe ek ve kelime hâlinde olup birlikte kullanılmıştır:

..... *feryâd-uñ mı var*

..... *mu’tâd-uñ mı var*

Seyyid gazelinde, Türkçe, Farsça ve Arapça kelimeleri kullanmakla birlikte süslü ve sanatlı ifadelerden kaçınıp sade bir dil kullanmıştır. Şair, gazelde genel olarak iki kelimedenden oluşan terkipleri tercih etmiştir:

Âh u efgân eyleyüp feryâd idersin her zamân

Bir sitemger zulmi çok bir **şâh-ı bî-dâduñ** mı var (2. beyit)

Bezî-i ‘aşk içre mücerred bir kalendersin hele

Bir **gedâ-yı bî-nevâsın** yâ senüñ zâduñ mı var (4. beyit)

³06 Mil Yz A 54 arşiv numarasıyla kayıtlı Mecmû’a-i Eş’âr ve Fevâ’id isimli yazma eser için, bkz. <http://www.yazmalar.gov.tr/>

1.2. Muhteva Özellikleri

Klasik Türk şiirinde gönül, hem beşerî hem de ilahî aşkın kaynağı olarak çok farklı işlevleri ile kullanılmış olup kavram etrafında pek çok mecaz ve mazmun oluşturulmuştur. Gönül, şiir geleneğimizde çoğu zaman teşhis ve tecrid yoluyla, feleğin ve sevgilinin türlü cefalarına, eziyetlerine katlanmak zorunda kalan bir âşık gibi tasavvur edilmiştir (Şener ve Akatay, 2018: 78). Bu kapsamda Seyyid'in gazeli incelendiğinde, onun da gönlü bir âşık gibi hayal edip kişileştirerek kendi derdine ortak ettiği görülmektedir.

Şiirine, “*ey gönül*” nidası ile başlayan Seyyid, teşhis yoluyla kendi feryadını ve acısını gönül üzerinden terennüm etmekte ve gönle çeşitli sorular yönelterek onun hâlini anlamaya ve anlatmaya çalışmaktadır. Şiirin birinci beytinde gönlün; feleğin gazabına maruz kaldığı için mi feryat ettiğini yoksa bunun bir alışkanlık mı olduğunu sorgulayan şair, ikinci beyitte onun her zaman ah edip ağlamasının nedeninin zulmü çok zalim bir sultandan/sevgiliden mi kaynaklandığını sormaktadır.

Gönlün ağlayıp inlemesinin nedenlerini sorgulamaya devam eden şair, üçüncü beyitten itibaren gönlü küçümseyen bir anlayış ile onun acizliğini anlatmaktadır. Gönül kuşunun, şebbazın/sevgilinin elinden kurtulamayacağını dile getiren şair, aşk meclisinde yalnız başına gezen kalender meşrep bir derviş olarak nitelediği gönle/âşığa, azığı bile olmayan nasipsiz bir dilenci olduğunu söylemektedir.

Şair beşinci beyitte;

Her zamân bir tarz-ı nevle yine bir garrâ gazel

Durmadan peydâ idersin dürlü icâduñ mı var

diyerek soru yoluyla gönlün şahsında kendini ve şiirini övmektedir. Her zaman olduğu gibi yine yeni bir tarzla muhteşem bir gazel ortaya koymaya muktedir olduğunu söyleyip, maharetini ortaya koymaktadır. Seyyid şiirini, kendisini muhatap alarak, aşk ehli içinde âşık sayılmadığını ve âşıkların isminin kayıtlı olduğu defterde ey Seyyidâ adın mı var? sorusuyla tecrid ederek geleneğe uygun bir şekilde bitirmektedir.

2. Zihnî ve Gazeli

Mecmuada, *Rîzevi (Rizeli)* olarak kaydedilen ikinci şiir, *Zihnî*'ye aittir. Seyyid'in gazeli ile aynı varakta (9b) yer alan şiir, “*Güfte-i Mehmed Ağa-zâde er-Rîzevî*” başlığı ile yazılmıştır. Klasik Türk edebiyatında Zihnî mahlası ile

şiiirler yazan yirmiden fazla şair vardır, bu şairlerin birçoğunun divanları olmadığı gibi mecmualarda da aynı mahlasla şiiirler yazan şairler hakkında yeterli bilgi bulunmadığı için bu şiiirlerin hangi Zihni'ye ait olduğunu tespit etmek oldukça güçtür (Doğan, 2020: 204). Bu durum çalışmamızda şiiiri incelenen Zihni hakkında kesin bilgi elde etmemizi de zorlaştırmıştır. Tezkirelerde ve nazire mecmualarında yapılan incelemelerde, Rizevi olarak kaydedilen ve Zihni mahlasını taşıyan hiçbir şairin varlığına rastlanmamıştır. Ayrıca Zihni mahlası ile şiiir yazan ve bir divan neşreden şairlerin şiiirleri de incelenmiş ancak çalışmamıza konu olan gazele bu divanlarda da (Macit, 2001; Demir, 2005; Akpınar, 2005; Alptekin, 2007; Erbay, 2014; Şener, 2014) rastlanmamıştır.

Güfte-i Mehdmed Ağa-zâde er-Rizevi

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1 Haste-i bî-çäreüyüz dermâna gelmişlerdenüz

Bâğ-ı hüsnün seyrine gülşâna gelmişlerdenüz

2 Çünkü hüblar şâhısın biz kemter-i bî-ğamlaruz

'Arz-ı hâl⁴ şunmaqlığa dîvâna gelmişlerdenüz

3 Güller ülfet eyleyüp hâr ile eyler imtizâc

Bülbülâsâ biz dağı efgâna gelmişlerdenüz

4 Derdine em bulmağ için bir tabîb ister bu dil

Anuñ için biz de sen Loqmân'a gelmişlerdenüz

5 **Zihni**-i bî-fer cemâlün şem'ini ârzü idüp

Per yaqub pervânenün biz yana gelmişlerdenüz

2.1. Şekil Özellikleri

06 Mîl Yz A 54 numaralı şiiir mecmuasının 9b varağında "Güfte-i Muhammed Ağa-zâde er-Rizevi" başlığı ile yazılan ve Zihni mahlası ile kaydedilen şiiir, gazel nazım şekli ile yazılmış olup 5 beyitten oluşmaktadır. Aruzun Remel bahrinin fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün kalıbı ile yazılan gazelde, beyitlerdeki aruz unsurları dengeli ve sağlam bir şekilde

⁴ Kelime "عرضهال" şeklinde yazılmıştır.

oluşturulmuştur. Şiirde vezin gereği; 4 yerde vasl/ ulama (*güller ülfet, bülbül-âsâ, bulmağ için, anuñ için*), üçü izafet kesresinde olmak üzere 13 yerde imâle (*haste-i, seyrine, kemter-i, sunmaklıga, ile, dahu, derdine, için, anun için, Zihnî-i, şem'ini, yana*) ve makta beytinde şairin mahlasının ikinci hecesinde (*Zihnî*) zihaf yapılmıştır.

Zihnî'nin gazelinde kafiyeyi sağlayan kelimelerden, 4'ü Farsça (*dermân, gülşân, dîvân, efgân*) olup isim soyludur, 1'i Arapça (*Lokmân*) olup isim soyludur biri de Türkçe (*yan-a*) olup fiil soyludur. Şiir, mürdef kafiye çeşidi ile yazılmıştır. "... *dermân/ ... gülşân*"

Gazelde redif; Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelere gelen ek ve kelimeden müteşekkildir.

.....dermân-*a gelmişlerdeniz*

.....gülşân-*a gelmişlerdeniz*

Zihnî şiirini anlaşılır, sade bir dil ile oluşturmuştur. Gazelinde; Arapça, Farsça ve Türkçe kelimeleri birlikte kullanıp genel olarak iki kelimeden oluşan terkiplere yer vermiştir.

Haste-i bî-çâreyüz dermâna gelmişlerdenüz

Bâg-ı hüsnüñ seyrine gülşâna gelmişlerdenüz (1. beyit)

2.2. Muhteva Özellikleri

Bir şairin şiirine, başka bir şair tarafından aynı vezin ve kafiyede yazılan şiirlere nazire denir. Genel olarak benzer konuların anlatıldığı nazire şiirler, klasik Türk şiirinde daha ziyade gazel ve kaside nazım şekillerinde görülmektedir. Şairlerin yetişmesinde ve şiirdeki maharetlerini göstermelerinde önemli bir rol oynayan nazirecilik geleneği, Türk edebiyatında XII. yüzyılda Ahmed Yesevî'nin şiirlerine yazılan nazirelerle başlamaktadır. XV. yüzyıldan itibaren ise Anadolu sahasında gelişme göstererek yaygınlık kazanmıştır (Yavuz, 2013: 418). Edebiyatımızda çok sevilen şairlere ve onların bazı şiirlerine hem yaşadıkları yüzyılda hem de sonraki yüzyıllarda nazireler yazılmıştır. Gerek hükümdarlığı gerekse şairliği ile çok konuşulan, XVI. yüzyıl Azerî sahasının büyük söz üstatlarından Şah İsmail Hatâyî de edebiyatımızda en fazla tanzir edilen şahsiyetlerin başında gelmektedir. Onun bilhassa “-*a gelmişlerdeniz*” redifli şiiri çok beğenilmiş ve Hayâlî, Şahidî, Aşkî, ‘Âşık Ömer, Şükrî, Gedâyî, Feyzî, Sâkî gibi şairlerce kendisine nazireler yazılmıştır.

Bu bağlamda Zihnî'nin şiiri incelendiğinde, onun gazelinin de Hatâyî'nin, “*Biz ezelden tâ ebed meydâne gelmişlerdeniz / Şâh-ı Merdân aşkına merdâne gelmişlerdeniz*” matlalı şiirine nazire olduğu görülmektedir (Ergun, 1946: 177). Gazel, mecmuada “nazire” başlığı ile kaydedilmemekle birlikte gerek vezin, kafîye ve redif açısından gerekse konu açısından Hatâyî'nin şiiri ile benzerlik göstermektedir.

Aslî vatanından kopup gelen insan/âşık, dünyada Allah'ı/mutlak güzeli bulma/ulaşma arayışı içindedir. Zihnî de gazelinde bu yönde bir eğilim göstermektedir. Şiirin bütününde tasavvufî/ilahî aşkın terennümlerini dile getiren şair, dünyadan ve ona ait olan unsurlardan yüz çevirerek ebedî olana, maddeden geçip manevî ve ilahî olana talip olduğunu belirtmektedir. Şiirin tamamında “biz” zamiri ve çoğul ifadelerle kendi acizliğini, müşkül durumunu sıralayan şair birinci beytin ilk mısraında; çaresiz ve hasta olduğunu, derdine derman için de mutlak güzelden/sevgiliden çare bulmak ümidiyle onun kapısına geldiğini söyler. İkinci beyitte, ‘ey sevgili sen güzellerin şahı bizler de senin aciz kullarınız, halimizi arz etmek için senin divanına/huzuruna gelenlerdeniz’ diyerek sevgiliden kendisine adaletle hükmetmesini istemektedir.

Dördüncü beyitte, gönlünün hasta olduğunu dile getiren âşık, bu derde derman aramaktadır. Bu marazî dertten kurtulmak için de hekimliğin piri olan Lokmân gibi nitelediği sevgilinin kapısına gelerek ondan kendisine şifabâhş olmasını istemektedir.

Derdine em bulmağ için bir tabîb ister bu dil

Anuñ için biz de sen Lokmân'a gelmişlerdenüz

Beşinci beyitte, ‘aydınlığını/ nurunu yitirmiş Zihnî, senin güzellik mumunu arzu ederek huzurunda pervane gibi yanmaya gelmiştir’ diyen şair, klasik Türk şiirinde “âşık-maşûk” ekseninde ele alınan *şem* ve *pervâne* imgesine telmih yapmaktadır. Ezelden beri aşk ateşi ile yanmış olan âşıklar misali şair de sevgilinin uğruna yanıp yakılmaktadır.

Zihnî-i bî-fer cemâlün şem'ini ârzû idüp

Per yakup pervânenün biz yana gelmişlerdenüz

3. Abdî ve Gazeli

Mecmuanın 63a varağında yer alan ve *Rîzevî* (*Rizeli*) olarak kaydedilen üçüncü şair ‘*Abdî*’dir. Mecmuada, “‘*Abdî İbrahim Ağa er-Rîzevî*” olarak kaydedilen gazelin başlığından, şairin asıl adının İbrahim olduğu bilgisi

çıkarılabilir. Şiirini gazel nazım şekli ile oluşturan İbrahim Ağa, edebiyatımızda çok kullanılan mahlaslardan biri olan 'Abdî'yi tercih etmiştir. Bu da tezkirelerde ve nazire mecmualarında şairin biyografisine dair yaptığımız çalışmadan bir netice sağlayamamamıza sebep olmuştur. Rizevî (Rizeli) olan 'Abdî ile ilgili değerlendirme, onun elimizdeki tek gazeli üzerine yapılacak inceleme ile mümkün olacaktır.

'Abdî İbrahim Ağa er-Rîzevî

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 'Ārız-ı yâri Ĥudâ gülzâr taşvîr eylemiş
Dâne-i ĥâliyle zülfin dâm-ı dil-gîr eylemiş
- 2 Meclis-i bezm-i nezâketde lebin cām eyleyüp
Naql-i şehdin naql-i bezm-ârâ-yı teşhîr eylemiş
- 3 Kendini dîvânçe-i dîbâce-i ĥüsn eyleyüp
Câ-be-câ yer yer aña ĥattnı taştîr eylemiş
- 4 Serv [vü] şimşâd eyleyüp bālâ bülendin ruĥların
Gül-bün-i bâğ-ı İrem-perver sözün şîr eylemiş
- 5 'Abdî'î şeydâ miyân-ı mû-yı yâre meyl idüp
Bend-i gerdân itmege zülfini zencîr eylemiş

3.1. Şekil Özellikleri

Mecmuanın 63a varağında yer alan ve “'Abdî İbrahim Ağa er-Rîzevî” başlığını taşıyan şiir, gazel nazım şekli ile yazılmış olup 5 beyitten müteşekkildir. Şiir aruzun Remel bahrinde ve en çok tercih edilen kalıplardan biri olan *fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün* ile kaleme alınmıştır. Gazelde, 10'u izafet kesresinden olmak üzere 18 hecede aruzun vezin kusurlarından olan imâle (*âriz-ı, yârî, dâne-i, meclis-i, bezm-i, nezâketde, kendini, dîvânçe-i, dîbâce-i, aña, hattnı, gülbün-i, bâğ-ı, Abdî-i, miyân-ı, yâre, itmege, zülfini*), 1 kelimedede med (*gülzâr*) ve şairin mahlasının ikinci hecesinde de vezin gereği zihaf ('*Abdî*) yapılmıştır.

Şiirde kafîye; *taşvîr, dil-gîr, teşhîr, taştîr, şîr, zencîr* kelimelerindeki “-îr” eki ile sağlanmıştır. Mürdef kafîye çeşidi ile yazılan gazelde; kafîyeyi

sağlayan kelimelerden 3'ü Arapça isim, 2'si Farsça isim, 1'i de Farsça sıfattır. 'Abdî şiirinin redifini Türkçe fiil soylu "eylemiş" kelimesinden seçmiştir.

.....tasvîr *eylemiş*

.....dil-gîr *eylemiş*

Sade ve anlaşılır bir lisan kullanan 'Abdî, gazelinde 7'si ikili, 5'i üç kelimededen oluşan terkiplere/tamlamalara yer vermiştir.

3.2. Muhteva Özellikleri

Âşık-maşûk-rakip kurgusu içinde ele alınan sevgili, klasik Türk şiirinin başkışisidir. Şairlerce değişik mazmun ve mecazlarla anlatılan ve çoğu zaman ulaşılmaz olan sevgili, edebiyatımızda hem soyut hem de gerçek anlamıyla varlığını sürdürmüştür. Bu bağlamda 'Abdî'nin gazeli incelendiğinde, şiirin bütününde yüceltilen sevgilinin güzellik unsurlarının sıralandığı görülmektedir. Şair, teşbih ve istiare yoluyla idealleştirdiği güzelin âdeta portresini çizmektedir. Şiirine sevgilinin yanağını anlatarak başlayan şair, rengi dolayısıyla onun, Allah tarafından bir gül bahçesi olarak tasvir edildiğini söyler. Ardından da sevgilinin güzellik unsurları içinde çoğu zaman birlikte kullanılan hâl/ben ile zülf/saçını vasıflandırır. Allah, sevgilinin hileci olan benleri ile saçını, âşığın gönlünü/aklını başından alan ve onu avlayan tuzaklar olarak yaratmıştır.

İkinci beyitte; sevgilinin dudağını vassfeden şair; güzellik meclisinde elden ele gezen kadeh misali sevgilinin dudağının da âşıkları cazibesi ile büyülediğini tasavvur eder. Divan şiirine konu olan sevgili, ideal bir tip olduğu için onun uzuvlarını niteleyen unsurlar da idealleştirilerek anlatılmıştır. Şair, dördüncü beyitte çeşitli sıfatlar ve teşbihlerle nitelemeye devam ettiği sevgilinin boyunu/endamını, uzunluğu ve düzgünlüğü sebebiyle servi ve şimşâd olarak tasvir etmektedir. Kendisini sevgilinin saçlarına meyleden çılgın bir âşık olarak hayal eden 'Abdî, gazelini sevgilinin saçlarının onu bağlayan bir zincir olduğunu ifade ettiği cümlelerle sona erdirmektedir.

Sonuç

Bu çalışmayla, hayatları hakkında tezkirelerde ve diğer biyografik eserlerde bilgilere ulaşamadığımız Seyyid, Zihnî ve 'Abdî mahlaslı üç şair tespit edilmiştir. Mecmuada, *Rîzevî (Rizeli)* olarak kaydedilen bu şairler, şiirlerini gazel nazım şekli ile kaleme almıştır. Seyyid, Zihnî ve 'Abdî, şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimelere ve tamlamalara yer vermekle birlikte geleneksel çerçevede sade ve anlaşılır bir üslup kullanmayı tercih etmişlerdir. Aruzun *fâ'ilâtün*

fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün kalıbıyla yazılmış her üç gazelde de kafiye genellikle Arapça ve Farsça kelimeler, redifler ise Türkçe ek ya da kelimeler üzerine kurulmuştur.

Her üç şair de gazellerinde muhteva açısından geleneğe uygun bir tutum sergilemişlerdir. Seyyid, şiirinde klasik Türk şiirinde en çok işlenen ve çeşitli mazmun ve mecazlara konu olan gönül mefhumunu ele almıştır. Zihnî, nazire geleneğinin en çok tanzir edilen şiirlerinden biri olan “-a gelmişlerdeniz” redifli şiirinde, dünyadan ve ona ait şeylerden yüz çevirerek ebedî olana ulaşma gayesini ve tasavvufi/ilahî aşkı dile getirmiştir. 'Abdî ise klasik Türk şiirinin erişilmez güzeli olan maşukun/sevgilinin uzuvlarını zikrederek ideal sevgilinin portesini çizmiştir.

Çalışmanın neticesinde; tezkirelerin şairlere dair bilgileri ihtiva etmesi bakımından tek kaynak eser olmadığı, bu tarz eserlerin yanında mecmuların da kimi şairlerin gün ışığına çıkarılması noktasında, biyografik eserler için yardımcı kaynak durumunda olduğu görülmüştür.

Kaynaklar

AK, O. Naci, vd. (1997), *Osmanlı Dönemi Şairlerinden Rizeli Hafız Yusuf ve Şakir Âgahî Efendi*, Rize: Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü Yayınları.

AK, O. Naci (2000), *Rize Tarihi*, Rize: Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü Yayınları.

AKPINAR, Mehmet (2005), *Keşanlı Zihni Divanı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

ALPTEKİN, Leyla (2007), *Berberzâde Mehmed Zihnî Dîvânı'nın Bilimsel Yayını ile Eserin Şekil ve Muhteva Bakımından İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

AYDEMİR, Yaşar (2010), “Biyografi Kaynağı Olarak Mecmualar”, *Klasik Türk Edebiyatında Biyografi Sempozyum Bildirileri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

CAN, M. Sıtkı (1940), *Rize Şairleri*, Giresun: Giresun Akgün Basımevi.

DOĞAN, Ahmet (2020), “Bağdatlı Zihnî ve Mecmualardaki Bazı Şiirleri”, *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, Year: 13, Number: 82, Winter, p. 199-222.

ERBAY, Nazire (2014), *Bayburtlu Zihni Divanı*, Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları.

ERDEMİR, Nale (2005), *Dîvân-ı Zihnî-i Çermikî (İnceleme- Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

ERGUN, S. Nüzhet (1946), *Hatâyî Divanı: Şah İsmail Safevî, Edebî Hayatı ve Nefesleri*, İstanbul Maarif Kitaphanesi Matbaası.

GIYNAŞ, Kâmil Ali (2017). *Pervâne Bey Mecmuası*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55832,pervane-bey-mecmuasi-pdf.pdf?0> [erişim tarihi: 05.05.2021]

GÜRBÜZ, Mehmet (2010), “Biyografik Değerlendirmeler Bakımından Şiir Mecmuaları”, *Klasik Türk Edebiyatında Biyografî Sempozyum Bildirileri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

GÜVELİOĞLU, İ. Güven (2007), “Rize Meşayihî”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S. 17, s. 191- 216.

İPEKTEN, Haluk vd. (1998), *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

KÖKSAL, M. Fatih (2010), “Biyografik Kaynak Olarak Şiir Mecmuaları ve Kastamonulu İshâk-zâde Fevzi Mecmuası”, *Klasik Türk Edebiyatında Biyografî Sempozyum Bildirileri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

KÖKSAL, M. Fatih (2013), “Seyyid”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, [erişim tarihi: 05. 05. 2021].

KÖKSAL, M. Fatih (2017), *Edirneli Nazmî, Mecma'u'n-Nezâir*. Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56057,mecmaun-nezair-edirneli-nazmi-pdf.pdf?0> [erişim tarihi: 05. 05. 2021]

MACİT, Muhsin (2001), *Erzurumlu Zihnî Divanı*, Ankara: KB Yayınları.

RİZE VALİLİĞİ (2013), “Rize” http://www.rize.gov.tr/default_B0.aspx?content=113, [erişim tarihi: 01.05.2021]

ŞENER, Hasan (2014), *Kilisli Zihnî Divanı*, Ankara: Grafiker Yayınları.

ŞENER, Hasan-AKATAY, Kübra (2018), “Fuzûlî'nin Türkçe Divanı'ndaki Gazellerinde Gönül”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 28, S. 2, s. 77- 95.

YAVUZ, Kemal (2013), “Türk Edebiyatında Nazire”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 10, s. 359- 424.